

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ,
СУТНОСТІ Й ОЗНАК ПУБЛІЧНОСТІ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ
У МІСЦЯХ МАСОВОГО ПЕРЕБУВАННЯ ГРОМАДЯН**

**CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT, ESSENCE
AND SIGNS OF PUBLIC USE OF DRUGS IN PLACES OF MASS RESIDENCE**

У статті здійснена криминологічна характеристика поняття, сутності й ознак публічності вживання наркотичних засобів у місцях масового перебування громадян і доведено, що публічним уживанням наркотичних засобів може видатися в той момент, коли воно вчиняється так, що бачити та чути це можуть інші особи, або воно вчиняється в місці масового перебування людей чи громадському місці (перелік котрих формується органами державної влади та місцевого самоврядування). Досліджено поняття публічності, його взаємозв'язок із тематикою дослідження, сутність та ознаки. Установлено також, що сутність терміна «вживання» наркотичних засобів характеризується як фізичний процес, що реалізується за бажанням особи та спрямований на споживання наркотичного засобу в будь-якому його вигляді (рідкому, кристалічному, твердому, газоподібному). Проаналізовано сутність поняття вживання наркотичних засобів, попередньо надавши законодавче визначення цього терміна. Поряд із цим проаналізовано співвідношення понять «публічність» і «місце масового перебування людей», що дало підстави кризь призму судової практики стверджувати про певну тотожність цих термінів у контексті дослідження, оскільки поняття публічності вживання наркотичного засобу та сутність категорії «місце масового перебування людей» досить тісно пов'язані безпосередньо в контексті дослідження, оскільки соціальний протиправний ефект у результаті вживання наркотичних засобів зловмисником однаковий.

Визначено, що вживання наркотичних засобів характеризується як фізичний процес, що реалізується за бажанням особи та спрямований на споживання наркотичного засобу в будь-якому його вигляді (рідкому, кристалічному, твердому, газоподібному). Зроблено висновок, що поняття публічності вживання наркотичного засобу й сутність категорії «місце масового перебування людей» досить тісно пов'язані, що дає змогу висловлювати позицію про їх ідентичність безпосередньо в контексті дослідження, оскільки соціальний протиправний ефект у результаті вживання наркотичних засобів зловмисником однаковий.

Ключові слова: наркотичні засоби, публічність, місце масового перебування громадян, характеристика, судова практика.

The article provides a criminological description of the concept, nature and signs of publicity of drug use in places of mass stay of citizens and proves that public, drug use may be made at a time when it is committed in such a way that it can be seen and heard by others, or it is committed in a place of mass stay of people or in a public place (the list of which is formed by public authorities and local governments). The concept of publicity, its relationship with the research topic, essence and features are studied. It is also established that the essence of the term “use” of drugs is characterized as a physical process that is realized at the request of the person and aimed at the consumption of drugs in any form (liquid, crystalline, solid, gaseous). The essence of the concept of drug use is analyzed, having previously provided a legislative definition of this term. In addition, the relationship between the concepts of “publicity” and “place of mass residence” was ana-

lyzed, which gave grounds, through the prism of case law to assert the identity of these terms in the context of the study, as the concept of publicity of drug use and the essence of people are quite closely related directly in the context of this study, because the social illegal effect as a result of drug use by the perpetrator – the same. It is determined that drug use is characterized as a physical process that is realized at the request of the person and aimed at the consumption of the drug in any of its forms (liquid, crystalline, solid, gaseous). It is concluded that the notion of publicity of drug use and the essence of the category “place of mass stay of people” are quite closely related, which allows to express a position on their identity directly in the context of this study, because the social illegal effect of drug use by the perpetrator is the same.

Key words: *drugs, publicity, place of mass stay of citizens, characteristics, judicial practice.*

Вступ. Демократичні засади й принципи, що спрямовують рух України в реаліях сьогодення, визначають також основоположні правила в суспільстві. Забезпечення прав і свобод людини та громадянина в сучасному правовому суспільстві є одним із пріоритетних завдань, на реалізацію якого здійснюють свої повноваження й виконують обов’язки значна кількість відповідних органів і їх посадових осіб.

Спрямованість інституту прав і свобод людини та громадянина передусім зумовлена демократичними засадами світової спільноти, а такі обставини насамперед створюють умови для взаємного дотримання прав і свобод людини та громадянина, забезпечення належного рівня правопорядку в суспільстві.

Поряд із цим значна кількість органів державної влади здійснює свою діяльність з метою забезпечення належного рівня дотримання прав і свобод людини та громадянина, а також притягнення до відповідальності тих осіб, що порушують права інших. Водночас перелік діянь, за які вбачається можливим притягнути до відповідальності ту чи іншу особу, є досить широким.

Одним із найбільш небезпечних для суспільства загалом і для кожного індивідуально є публічне вживання наркотичних засобів у місцях масового перебування громадян, оскільки в умовах учинення такого правопорушення завдається шкода не лише здоров’ю особи, що вживає, і правопорядку у сфері обігу наркотичних засобів, а й публічному (громадському) порядку та суспільству загалом.

У свою чергу, судова практика, проаналізована автором, свідчить про систематичне вчинення відповідних протиправних діянь. Так, наприклад, Виноградівський районний суд Закарпатської області у справі № 299/1760/20 установив, що *«під час проведення огляду місця події, футбольного поля, розташованого в смт. Королево по вул. Стадіонна, б/н Виноградівського району, працівниками Виноградівського відділення поліції Берегівського ВП ГУ НП в Закарпатській області, під час огляду кишень верхнього одягу ОСОБА_1, було виявлено та вилучено поліетиленовий прозорий пакет, в якому знаходилась речовина рослинного походження, зеленого кольору, один поліетиленовий пакет типу «Zip», в якому знаходилась речовина рослинного походження, зеленого кольору, ззовні схожа на марихуану, пластикову прозору пляшку, на горловині якої наявна фольга з ознаками термічного пошкодження»* [1].

Разом із тим у вироку Троїцького районного суду Луганської області у справі № 433/117/20 встановлено такі обставини: *«... Керуючись вимогами ст. 30, 31, 34 Закону України «Про національну поліцію» від 02 липня 2015 року №580-VIII, вживаючи заходи реагування на правопорушення, проведено поверхневу перевірку ОСОБА_1, під час якої останній видав пакет, дві цигарки з речовиною рослинного походження в висушеному та подрібненому вигляді із специфічним запахом. Також на землі виявлено недопалок і залишок речовини рослинного походження...»* [2].

Ці питання окремо актуалізують зазначену автором статті тему, оскільки ці протиправні діяння відображаються в поведінці членів суспільства та спричиняють ланцюгову реакцію, що дає змогу з кожним роком усе більше призводити до популяризації вживання наркотичних засобів, що логічно спричиняє необхідність наукового осмислення відповідної проблеми та пошук відповіді на поставлені в його контексті питання.

Окремі питання криміналістичної характеристики відповідних кримінальних правопорушень досить часто досліджувалися вітчизняними вченими в різних галузевих і фундаментальних дослідженнях, проте окремі питання визначення понятійно-категоріального апарату все ж залишаються не визначеними.

Питання криминологічної характеристики поняття, сутності й ознак публічності загалом і вживання наркотичних засобів зокрема, а також протидії розповсюдженню наркотичних речовин досліджували Р. Доброрез, О. Козаченко, А. Музика, Л. Наливайко, Р. Павленко, Ю. Пономаренко, В. Пшеничний, Є. Расюк, М. Романов, С. Сорока, О. Столярський, В. Тимошенко та інші.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз поняття, сутності й ознак публічності вживання наркотичних засобів у місцях масового перебування громадян.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання низки дослідницьких завдань, серед яких, зокрема, такі: здійснити тлумачення поняття, сутності й ознак публічності в контексті вживання наркотичних засобів, а також місць масового перебування громадян; зробити криминологічну характеристику вживання наркотичних засобів та окреслити загальні способи й процеси, що відбуваються задля цього; обґрунтувати висновки щодо взаємопов'язаності проаналізованих термінів, акцентувати увагу на основних проблемних питаннях, що виникають, і визначити вектори подальших наукових досліджень.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері протидії вживанню наркотичних засобів.

Предметом дослідження є поняття, сутність та ознаки публічності в контексті вживання наркотичних засобів у місцях масового перебування громадян.

Результати дослідження. Функціонування органів охорони правопорядку спрямоване на належне забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Якість заходів, що проводяться безпосередньо, визначає рівень забезпеченості прав і свобод людини та громадянина, а також стабільність та ефективність заходів із запобігання та протидії злочинності.

Окремим питанням у наукових дослідженнях висвітлюється криминологічна характеристика основних компонентів учинюваних протиправних посягань, саме тому автором запропоновано дослідити складники протиправного соціального явища, що полягає в публічному вживанні наркотичних засобів.

Передусім варто визначити, що, відповідно до чинного законодавства України, наркотичні засоби – це речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення в разі зловживання ними, включені у відповідний перелік згідно із законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Проте з урахуванням предмета й об'єкта дослідження автором пропонується концентрувати увагу на інших аспектах цієї теми, а саме: понятті, сутності й ознаках публічного вживання наркотичних засобів у місцях масового перебування людей.

Виходячи з етимологічного походження поняття «публічність», належить зазначити, що це поняття є прикметником від слова «публіка», яке, у свою чергу, означає таке: (від лат. *publicus* – усенародний) група людей, яка виступає в ролі глядачів, слухачів, відвідувачів [4].

Водночас Л. Наливайко та М. Романов зазначали, що, з огляду на контекст застосування поняття «публічність» у сучасній теорії держави та конституційному праві, групою людей, які виступають у ролі глядачів, слухачів, відвідувачів, є саме громада загалом і її представники зокрема [5, с. 321–324].

Тому зазначаємо, що поняття публічності має наявність обов'язкового суб'єкта – особу, що є джерелом дій, а з іншого боку, – особу (або в цьому випадку осіб), що є очевидцями відповідних процесів. У контексті наукового дослідження варто зазначити, що публічним уживанням наркотичних засобів може видатися в той момент, коли воно вчиняється так, що бачити та чути це можуть інші особи.

Крім цього, нами акцентовано увагу на тому, що масове перебування громадян у місці, де певна особа чи особи вживають наркотичні засоби, є додатковим кваліфікаційним критерієм, оскільки, на нашу думку, це значно підвищує суспільний резонанс і небезпечність таких дій.

Сьогодні поняття місця масового перебування людей ученими тлумачиться по-різному. Разом із тим ретроспективний аналіз цього питання демонструє, що раніше Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи затверджено Наказ «Про затвердження Інструкції щодо вимог пожежної безпеки під час проектування автозправних станцій» від 6 грудня 2005 року № 376 [6] (сьогодні втратив чинність на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 березня № 166-р), де чітко визначалось поняття місця масового перебування людей як «місця з одночасним перебуванням 100 людей і більше (зупинки громадського транспорту, ринки, майданчики для ігор дітей, занять фізкультурою тощо)».

Ураховуючи запропоновані критерії та попередній аналіз поняття «публічність», варто акцентувати увагу, що вони відрізняються лише наявністю конкретної кількості осіб, а не обмежуються загальними сутнісними формулюваннями. Водночас у наведеному понятті також присутні формулювання щодо можливого місця такого перебування людей, а саме: зупинки громадського транспорту, ринки, майданчики для ігор дітей, занять фізкультурою тощо.

Разом із тим судова практика не акцентує уваги на кількості осіб, що мають бути присутніми в тому чи іншому громадському місці під час незаконного вживання наркотичних засобів. Так, Горностаївським районним судом Херсонської області ухвалено вирок у справі № 655/625/20. У резолютивній частині вироку суд зазначає: «... де пішов на територію громадського пляжу, розташованого на узбережжі Каховського водосховища, та за допомогою саморобного пристрою, раніше виготовленого ним з двох поліетиленових пляшок та мундштуку, шляхом куріння почав вживати цей наркотичний засіб...» [7].

Отже, необхідно підкреслити, що, виходячи з обставин кримінальної справи, що перебувала на розгляді відповідного суду, питання про кількість осіб, які знаходилися на певній території, де зловмисник здійснював протиправні дії, не постає, водночас судом підкреслюється, що публічність такого вживання обґрунтовано на підставі долучених до матеріалів кримінального провадження документів, а саме «довідки Горностаївської селищної ради Херсонської області від 17 серпня 2020 року № 3800-02-28/0/20 (л/п 91) – громадський пляж вздовж прибережної лінії по вулиці Козацькій в смт. Горностаївка є громадським місцем, передбаченим для масового відпочинку та оздоровлення мешканців на узбережжі Каховського водосховища».

З урахуванням зазначеного варто підкреслити, що публічність вживання наркотичних засобів може полягати в тому, що особа, свідомо розуміючи протиправність такого діяння, перебуваючи в місці масового скупчення людей (наприклад, зупинці громадського транспорту), тобто в присутності інших членів суспільства вживає наркотичні засоби, а також може виразитися в уживанні зазначених попередньо засобів у конкретному громадському місці, що визначається таким рішенням місцевої влади.

У свою чергу, кількість осіб, які стали очевидцями таких дій, на нашу думку, має визначальний характер, проте сутність масовості в цьому випадку виходить із того, що очевидцями такого протиправного діяння могло стати 2 й більше особи або має бути наявність специфічного місця вчинення такого кримінального правопорушення, а саме громадського місця, як зазначено у вироку суду.

Поряд із цим питання зазначення конкретного місця, де можливі умови «масового скупчення людей», потребує додаткового опрацювання, оскільки з погляду протидії та профілактики злочинам найважливішим є фактор очевидності таких дій для соціуму, що може травмувати психіку або злякати особу чи подати негативний приклад.

Також автором зосереджено увагу на кримінологічній характеристиці вживання наркотичних засобів, що дасть змогу за результатами дослідження узагальнити всі наведені дефініції та підвести об'єктивні підсумки.

Так, «уживати (уживати, споживати)» застосовується в значенні «їсти, пити щось», можна сказати «уживати (споживати) м'ясо»; «уживати (споживати) страви з риби» тощо [8]. Отже, уживання наркотичних засобів характеризується як фізичний процес, що реалізується за бажанням особи та спрямований на споживання наркотичного засобу в будь-якому його вигляді (рідкому, кристалічному, твердому, газоподібному).

Наприклад, Троїцький районний суд Луганської області у справі № 433/1459/20 зазначає таке: «... В подальшому маючи намір на публічне вживання наркотичного засобу канабісу, усвідомлюючи, що він знаходиться в альтанці центрального парку смт. Троїцьке у місці масового перебування людей, і те, що за його діями спостерігають сторонні особи ОСОБА_2 та ОСОБА_3, яким може бути зрозумілий характер його протиправних дій, дістав із бокової кишені своїх штанів поліетиленовий пакет, в якому знаходився раніше придбаний та виготовлений ним особливо небезпечний наркотичний засіб канабіс, набивши ним частину сигарети з фільтром марки «Прима Люкс», які були при ньому, після чого публічно вжив особливо небезпечний наркотичний засіб канабіс, шляхом куріння» [9].

Тобто частково підтверджується позиція щодо визначення «будь-якого вигляду» наркотичного засобу, що використовується зловмисником для вчинення протиправного діяння, у наведеному прикладі – це канабіс у сушеному вигляді.

Наведені в дослідженні аргументи дають змогу сформулювати позицію щодо особливої суспільної небезпечності відповідного протиправного діяння з урахуванням можливих способів

його вчинення, а також місця, де він учиняється. Сучасна наука знаходить відповіді на актуальні питання, що постають у процесі дослідження, проте більшість із них усе ще потребують детального вивчення.

Висновки. Отже, автором на підставі наукових позицій учених, тлумачень, викладених у довідкових виданнях, судової практики та власного бачення вдалося дослідити поняття, сутність та ознаки публічності вживання наркотичних засобів у місцях масового перебування громадян, проаналізувавши разом із цим суміжні категорії та обґрунтувати висновки:

1. У чинному законодавстві наркотичні засоби тлумачаться як «речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними, включені у відповідний перелік згідно із законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

2. Публічним уживання наркотичних засобів може видатися в той момент, коли воно вчиняється так, що бачити та чути це можуть інші особи, або воно вчиняється в місці масового перебування людей чи громадському місці (перелік котрих формується органами державної влади та місцевого самоврядування).

3. Уживання наркотичних засобів характеризується як фізичний процес, що реалізується за бажанням особи та спрямований на споживання наркотичного засобу в будь-якому його вигляді (рідкому, кристалічному, твердому, газоподібному).

4. Поняття публічності вживання наркотичного засобу й сутність категорії «місце масового перебування людей» досить тісно пов'язані, що дає змогу висловлювати позицію про їх ідентичність безпосередньо в контексті дослідження, оскільки соціальний протиправний ефект у результаті вживання наркотичних засобів зловмисником однаковий.

Перспектива подальших наукових досліджень полягає в необхідності більш детального порівняльного дослідження сутності понять «публічність» і «місце масового перебування людей» крізь призму судової практики, що дасть змогу аргументувати більш об'єктивні й адаптовані до практики українських судів висновки.

Список використаних джерел:

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 299/1760/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90307599/>.

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 433/117/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87540385>.

3. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 10. Ст. 60.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. С. 619.

5. Наливайко Л.Р., Романов М.Ю. Публічність як складова транспарентності крізь призму європейської інтеграції. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування* : матеріали наук. семінару (Дніпро, 9 груд. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 472 с.

6. Про затвердження Інструкції щодо вимог пожежної безпеки під час проектування автозаправних станцій : Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 6 грудня 2005 року № 376 (утрата чинності від 10.03.2017, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 166-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291-06#Text>.

7. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 655/625/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94408029>.

8. Mova.in.ua «Лінгвістичний портал» / вживати (уживати) – споживати. URL: <http://www.mova.info/article.aspx?11=114&DID=334>.

9. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 433/1459/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93378222>.